

4. Ринкові механізми управління людським розвитком [Текст] : Монографія. – Рівне : ред.-вид. центр НУВГП, 2006. – 310 с.

5. Лібанова, Е. М. Бідність в Україні: сучасний стан та напрями подолання [Текст] // Економічні Есе. Державна соціальна політика і рівень життя населення в Україні. — К., 2002. — Вип. 1 (12). — С. 17.

Отримано 30.03.2011. ХДУХТ, Харків.

© Л.Д. Забродська, М.В. Чорна, Г.І. Забродська, 2011.

УДК 658.14:339.37

Т.В. Андросова, канд. екон. наук, проф.

В.О. Козуб, ст. викл.

СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ ФІНАНСОВОГО РЕЗУЛЬТАТУ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Подано результати досліджень з формування системи моніторингу фінансових результатів на підприємствах торгівлі.

Представлены результаты исследований по формированию системы мониторинга финансовых результатов на предприятиях торговли.

Results of researches on formation of system of monitoring of financial results in retail enterprise are presented.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У ринкових умовах для кожного підприємства постає проблема адекватної оцінки свого розвитку, позиціонування у зовнішньому середовищі, виявлення чинників, що зумовлюють економічне зростання. Все зазначене доводить актуальність розробки на кожному підприємстві системи моніторингу за результатами діяльності господарюючого суб'єкта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування системи моніторингу на підприємстві розглянуто у працях таких вітчизняних і зарубіжних дослідників, як І.О. Бланк, Л.О. Лігоненко, М. Бейкер, М.Х. Мескон, В.В. Бочаров, Г.М. Тарасюк, Ю.Ю. Мороз та ін. [1–7].

Мета та завдання статті. Метою статті є подання результатів дослідження теоретичних та практичних аспектів проблеми формування системи моніторингу на підприємствах роздрібною торгівлі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з етапів управління підприємством є моніторинг, який, узагальнюючи існуючі підходи, визначається як система постійного спостереження за певним об'єктом з метою виявлення його відповідності бажаному результату (стану). Послідовність формування системи моніторингу на підприєм-

стві передбачає реалізацію таких основних етапів, як обґрунтування системи контрольних показників, установлення періоду контролю, виявлення розмірів відхилень фактичних показників від контрольних, установлення причин відхилень. Дослідимо дане питання в контексті формування системи моніторингу фінансового результату підприємств роздрібно́ї торгівлі.

Перш за все, відзначимо, що система моніторингу формується на підприємстві з метою надання інформації для прийняття відповідного управлінського рішення. Виділяючи управлінські рішення за періодом реалізації, вважаємо, що і система моніторингу фінансових результатів на підприємстві роздрібно́ї торгівлі повинна бути багаторівневою, а саме – містити моніторинг фінансових результатів для прийняття рішень поточного та довгострокового характеру. Попри традиційні види управлінських рішень (оперативні – поточні – довгострокові), під час формування системи моніторингу фінансових результатів пропонуємо виходити переважно з рішень середньострокового та довгострокового характеру, що пов'язано з порядком визначення самих фінансових результатів. Так, згідно з практикою господарювання та порядку подання інформації, фінансові результати діяльності підприємства визначаються за кварталами, півріччями, за дев'ять місяців та рік загалом. З огляду на зазначене, періодом для моніторингу фінансових результатів торговельного підприємства доцільно прийняти квартал та рік, що відповідатиме прийняттю рішень у середньостроковому та довгостроковому періодах.

Сам об'єкт спостереження також відіграє важливу роль у формуванні системи моніторингу. Згідно з чинною нормативною базою на підприємстві роздрібно́ї торгівлі визначають фінансовий результат від операційної, фінансової, інвестиційної, звичайної та надзвичайної діяльності. Окрім того, під час формування системи моніторингу фінансових результатів слід урахувувати сфери моніторингу, якими є зовнішнє та внутрішнє середовище торговельного підприємства. Під час організації моніторингу в зовнішньому середовищі доцільно порівнювати фактичні фінансові результати окремого торговельного підприємства з відповідними показниками за групою підприємств-конкурентів та загалом за відповідним сегментом торгівлі, у внутрішньому середовищі – фінансові результати діяльності за окремими торговими об'єктами з показниками за торговельним підприємством загалом.

Оскільки моніторинг передбачає не лише виявлення відхилень фактичних показників від показників-індикаторів, але й визначення причин таких відхилень, виникає об'єктивна необхідність формування системи пріоритетів показників, що підлягають моніторингу. Привер-

таючи увагу до цього питання, І.О. Бланк наводить приклад формування системи пріоритетів показника суми чистого прибутку з операційної діяльності, виділивши послідовно пріоритети трьох рівнів з можливістю їх продовження за ієрархією [1, с. 125]. Ми погоджуємось із загальним підходом, що подано автором, та вважаємо за необхідне під час виділення пріоритетів різного порядку урахувати сфери моніторингу та поєднувати інформацію, що накопичується за підрозділами та окремими центрами відповідальності на підприємстві.

Окреме питання – установа груп відхилень фінансових результатів. Справа в тому, що відхилення, а саме – їх рівень, є підґрунтям щодо прийняття подальших управлінських рішень. Так, якщо відхилення фактичного показника від нормативного є позитивним, або, хоча й є від’ємним, проте допустимим, рекомендовано не вживати жодних заходів. Лише коли відхилення є критичними, необхідно виявляти резерви та можливості з усунення відхилень або змінювати систему нормативних показників [1, с. 130].

Погоджуючись загалом із наведеним підходом щодо усунення різних видів відхилень фактичних результатів від нормативних, вважаємо, що на рівні аналітичних служб підприємства доцільним є чітке кількісне визначення якісних характеристик допустимих та недопустимих відхилень. Щодо цього питання в межах кожного підприємства особа, яка приймає рішення, визначається самостійно, що зумовлено етапом розвитку торговельного підприємства, ставленням власника підприємства до ризику та іншими чинниками суб’єктивного та об’єктивного характеру. Проте вважаємо за доцільне дотримання наступних умов ранжування відхилень. Якщо відхилення фактичного показника від нормативного не перевищує 15%, вважати таке відхилення допустимим, від 16 до 30% – загрозовим, вище ніж 30% – критичним. За результатами визначення рівнів відхилень є доцільним дослідження чинників, що зумовили таке відхилення. Якщо відхилення фактичного показника від нормативного є позитивним або допустимим, є необхідними підтримка діючої системи управління діяльності в цілому та управління фінансовими результатами зокрема. Якщо відхилення є загрозовим або критичним, необхідно дослідити чинники за ієрархією впливу на показник, що досліджується, у даному випадку – показник фінансового результату діяльності підприємства роздрібної торгівлі.

З урахуванням систем моніторингу окремих об’єктів та діяльності підприємства загалом вважаємо, що для моніторингу фінансових результатів підприємств роздрібної торгівлі доцільним є використання

показників, що відображають величину, їх склад, а також ефективність управління фінансовими результатами [6].

Зробимо пояснення щодо показників. Абсолютна величина фінансового результату торговельного підприємства визначається за даними фінансової звітності за кожним видом діяльності та є позитивною (прибуток) або від'ємною (збиток). Узагальнюючим фінансовим результатом діяльності підприємства є сальдо фінансових результатів від звичайної та надзвичайної діяльності з урахуванням податкових платежів. Ефективність управління фінансовими результатами знаходить відображення в показниках рентабельності та їх динаміці. Залежно від рівня управлінського рішення та сфери система показників моніторингу фінансових результатів змінюється. Але, з огляду на те, що система моніторингу фінансових результатів є складовою моніторингу ефективності діяльності та розвитку підприємства в конкурентному середовищі, вона має відповідати таким загальним принципам її функціонування, як достатність та порівнянність інформації, оперативність і гнучкість реагування на зміни.

Приклад реалізації системи моніторингу фінансових результатів розглянемо за даними торговельної мережі міста Харкова – ТОВ «Восторг». Період дослідження – 2007–2009 рр. Мета дослідження – оцінка тенденцій розвитку фінансових результатів торговельного підприємства ТОВ «Восторг» порівняно з підприємствами торгівлі в Україні загалом та підприємством-конкурентом.

Фінансовий результат діяльності торговельного підприємства ТОВ «Восторг» та фінансові результати діяльності підприємств роздрібно торгівлі у Харківській області та в Україні загалом подано в таблиці 1.

Таблиця 1 – Фінансовий результат діяльності підприємств роздрібно торгівлі у 2007–2009 рр. [8; 9]

Об'єкт порівняння	Од. виміру	2007	2008	2009
ТОВ «Восторг»	тис. грн	-879,8	164,0	-1657,0
СУАП «Європоль» у формі ТОВ	тис. грн	3458,0	5130,0	10155,0
По підприємствах роздрібно торгівлі Харківської області разом	тис. грн	30080,3	-133152,3	-236041,7
По підприємствах торгівлі України разом	млн грн	135897,9	8954,2	-42414,7

Моніторинг абсолютної величини фінансового результату стосовно ТОВ «Восторг» свідчить про розбіжність у тенденціях його розвитку на підприємстві та тенденціями, що виявлено на регіональному ринку, у сегменті роздрібно́ї торгівлі загалом та на підприємстві-конкуренті. Попри те, що за результатами 2009 р. по ТОВ «Восторг», як і по підприємствах роздрібно́ї торгівлі Харківської області та України загалом, отримано від’ємний фінансовий результат, але на торговельному підприємстві ситуація видається більш складною.

За період 2008–2009 рр. підприємство змінило свій статус із прибуткового на збиткове. У цей же період підприємство-конкурент СУАП «Європоль» у формі ТОВ отримало прибуток. Той факт, що фінансовий результат по підприємствах роздрібно́ї торгівлі Харківської області за аналізований період також був від’ємним та зростав у динаміці, свідчить про невикористані можливості щодо покращення фінансового результату як на підприємствах роздрібно́ї торгівлі Харківської області, так і в ТОВ «Восторг» зокрема.

Ураховуючи значущість для торговельного підприємства операційної діяльності та виходячи з інформаційного забезпечення, порівняємо показники фінансового результату від операційної діяльності по підприємствах-конкурентах (табл. 2).

У підсумку визначено, що як ТОВ «Восторг», так і СУАП «Європоль» за проаналізований період за результатами операційної діяльності отримали позитивні фінансові результати. Проте більш високі показники зростання відзначено у ТОВ «Восторг» (1,9 проти 1,6 раз за 2008–2009 рр. та 4,0 проти 2,5 рази за 2007–2009 рр.). Перевищення показників динаміки абсолютної величини фінансових результатів у ТОВ «Восторг» порівняно з підприємством-конкурентом дозволяє зробити попередній висновок щодо відносного благополуччя на підприємстві та недоцільності суттєвих корегувань системи управління фінансовими результатами у ТОВ «Восторг».

Таблиця 2 – Моніторинг фінансового результату на підприємствах-конкурентах у 2007–2009 рр.

Об’єкт порівняння	Од. виміру	2007	2008	2009
ТОВ «Восторг»	тис. грн	2606,5	5498,0	10377,0
СУАП «Європоль» у формі ТОВ	тис. грн	4428,4	6999,0	11052,0

Розвиваючи попередній висновок щодо моніторингу фінансових результатів, порівняємо показники рентабельності за підприємствами-конкурентами (табл. 3).

Таблиця 3 – Моніторинг показників рентабельності за підприємствами-конкурентами за 2007–2009 рр.

Підприємство	Рентабельність діяльності, %	Рентабельність активів, %
2007		
ТОВ «Восторг»	1,78	8,71
СУАП «Європоль» у формі ТОВ	3,02	17,81
2008		
ТОВ «Восторг»	2,55	14,66
СУАП «Європоль» у формі ТОВ	3,58	20,56
2009		
ТОВ «Восторг»	4,29	20,95
СУАП «Європоль» у формі ТОВ	5,31	29,72

За результатами моніторингу зроблено висновок щодо відхилення показників рентабельності ТОВ «Восторг» від показників підприємства-конкурента.

З метою розробки заходів з усунення відставання торговельного підприємства «Восторг» від СУАП «Європоль» здійснимо оцінку рівня такого відхилення (табл. 4).

Таблиця 4 – Моніторинг відхилень показників рентабельності підприємства ТОВ «Восторг» відносно СУАП «Європоль» у формі ТОВ за 2007–2009 рр.

Період	Рентабельність діяльності			Рентабельність активів		
	Значення коефіцієнта співвідношення	Рівень відхилень, %	Ідентифікація рівня відхилення	Значення коефіцієнта співвідношення	Рівень відхилень, %	Ідентифікація рівня відхилення
2007	0,59	> 30,0	критичне	0,49	> 30,0	критичне
2008	0,71	[15,0; 30,0]	загрозливе	0,71	[15,0; 30,0]	загрозливе
2009	0,81	[15,0; 30,0]	загрозливе	0,71	[15,0; 30,0]	загрозливе

Перехід від критичного рівня відхилення показників рентабельності до загрозового дозволяє зробити висновок про дієвість заходів щодо покращення фінансових результатів у ТОВ «Восторг». Проте за три роки торговельне підприємство «Восторг» не досягнуло показників рентабельності підприємства-конкурента, що свідчить про необхідність моніторингу показників другого та третього порядку, а саме – обсягу доходів та витрат, а також обсягу реалізації, рівня цін, структури витрат, цін на послуги сторонніх організацій тощо.

Висновки. За результатами дослідження визначено, що моніторинг є складною системою, основними етапами формування якої є розробка системи показників, що використовуються під час спостереження, визначення періоду моніторингу, встановлення розмірів та виявлення причин відхилень фактичних показників від нормативних.

Обґрунтовано, що для підприємств роздрібної торгівлі доцільним є формування системи моніторингу фінансових результатів з урахуванням періоду реалізації управлінських рішень (середньострокові та довгострокові), виду діяльності (операційна, фінансова, інвестиційна, звичайна, надзвичайна), а також групування показників, що використовуються під час моніторингу, за рівнем пріоритетності.

Запропоновано кількісні показники, на підставі яких рекомендовано ідентифікувати рівень відхилень фактичних показників від нормативних.

У подальшому передбачено розгляд моніторингу як складової контролінгу на торговельному підприємстві.

Список літератури

1. Бланк, И. А. Основы финансового менеджмента [Текст]. В 2-х т. Т.1 / И. А. Бланк. — К. : Ника-Центр: Эльга, 2001. — 592 с.
2. Бочаров, В. В. Комплексный финансовый анализ [Текст] / В. В. Бочаров. — СПб. : Питер, 2005. — 432 с.
3. Маркетинг [Текст] : энциклопедия / Майкл Дж. Бейкер [и др.] ; под ред. М. Бейкера ; пер. с англ. Н. Качанова [и др.]. — СПб. : Питер, 2002. — 1200 с.
4. Лігоненко, Л. О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій [Текст]: монографія / Л. О. Лігоненко. — К. : КНТЕУ, 2001. — 165 с.
5. Мескон, М. Х. Основы менеджмента [Текст] / М. Х. Мескон [и др.] ; [пер. с англ.] . — 3-е изд. — М. : Вильямс, 2008. — 672 с.
6. Мороз, Ю. Ю. Моніторинг фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств України [Електронний ресурс] / Ю. Ю. Мороз. — Режим доступу : <http://www.ztu.edu.ua/ua/science/publishing/visnik/econom/3_49/58.pdf>.

7. Тарасюк, Г. М. Планова діяльність як системний процес управління підприємством [Текст] : монографія / Г. М. Тарасюк. – Житомир : ЖДТУ, 2006. – 469 с.

8. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.ukrstat.gov.ua/>>.

9. Сайт з розкриття інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.stockmarket.gov.ua>>.

Отримано 30.03.2011. ХДУХТ, Харків.

© Т.В. Андросова, В.О. Козуб, 2011.

УДК 339.188

Н.О. Власова, канд. екон. наук, проф.

Л.Л. Носач, канд. екон. наук, асист.

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ВИДІВ І ФОРМ ДЕБІТОРСЬКОЇ ТА КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТЕЙ ПІДПРИЄМСТВ

Систематизовано види і форми дебіторської та кредиторської заборгованостей, які дозволяють визначити їх місце в системі управління.

Систематизированы виды и формы дебиторской и кредиторской задолженностей, позволяющие определить их место в системе управления.

Systematized kinds and forms debtor and creditor debts which determine their place in control system.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Як система взаємовідносин дебіторська та кредиторська заборгованості неоднорідні у своєму складі, тому в теоретичному плані та господарській практиці їх розділяють на окремі види. «Класифікація – система супідрядних понять (класів, об'єктів) ... засіб для встановлення зв'язків між цими поняттями або класами об'єктів. Мета класифікації – визначення місця в системі будь-якої одиниці (об'єкта), яке вказує на його властивості» [1, с. 257]. Від правильної класифікації дебіторської і кредиторської заборгованостей, а також від правильно обраних класифікаційних ознак залежить не лише порядок їх обліку взагалі, або окремих їх складових, але і ефективність управління ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Класифікації дебіторської та кредиторської заборгованостей, розглядаються у працях багатьох вчених, серед них І.А. Бланк, А.А. Мазаракі, Н.М. Ушакова, М.П. Войнаренко, І.В. Зозуля, М.Д. Білик, В.В. Ковальов та